

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43
Nisan 2016 April 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OKUL SOSYAL HİZMETİ'NİN OKUL ERKEN TERKİ ÜZERİNE POTANSİYEL ETKİSİ POTENTIAL EFFECT OF SCHOOL SOCIAL WORK ON EARLY SCHOOL LEAVING

Yasemin ÖZKAN*
Ozan SELÇİK**

Öz

Bu çalışmanın amacı, ülkemizin eğitim sorunlarında başı çeken okul erken terkinin azaltmada, Avrupa Birliği 2020 stratejilerine paralel olarak, önleyici tedbirler arasında önemi fark edilmeyen ve bu sorunun çözümüne katkı sağlayabilecek okul sosyal hizmeti uygulama alanı hakkında bilgi vermek; bu uygulamanın okul erken terki üzerine potansiyel etkisini tartışmak; okul erken terkiyle mücadele etmede ekolojik yaklaşımla yeni bir çerçeve sunmaktır. Bu yaklaşımın iki yönlü katkısı olacağı öne sürülmektedir: [1] Bunlardan birisi okul sosyal hizmet uzmanlarının güçlendirme ve destekleme uygulamalarının teşvik edilmesi [2] diğeri de öğrencilerin aile-okul-toplum bileşeninde uyumluluklarının artırılmasıyla sorunun çözülmesidir. Eğitim, kuşkusuz ki, çocukların ve gençlerin gelecek yaşamdaki refah ve yönünü etkileyen küresel konuların en başında yer almaktadır. Okul erken terki ise eğitimin ilgilendiği en önemli sorunlardan birisidir. Okul erken terkinin azaltılması, sorunla baş etme ve yeni çözüm önerileri sunma konularında birçok tartışma ve yaklaşım mevcuttur. Dahası, okul erken terki oranlarını azaltmak için hükümetler tarafından ulusal sorumluluklar da üstlenilmiştir. Ancak tüm bu çabalara rağmen, okula kayıt ve mezun olma oranları arasındaki uçurum hala varlığını sürdürmektedir. Literatürde okul erken terkiyle mücadelede sayısız çalışma mevcuttur fakat özellikle okul sosyal hizmet disiplini bağlamında az çalışma yapılmıştır. Türkiye temelli çalışmalar açısından incelendiğinde bu yaklaşımla neredeyse hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okul Sosyal Hizmeti, Okul Erken Terki, Ekolojik Yaklaşım, Avrupa 2020 Stratejisi.

Abstract

Along with European Union 2020 strategies, this paper aims to provide a new framework on reducing early school leaving, which is a leading educational problem; on supplying information about potential effect of school social work field, of which importance is disregarded among preventive measures, and which would contribute to resolving the problem; on discussing the potential effect of this approach on early school leaving; on tackling early school leaving through ecological approach. Such an approach is claimed to have bidimensional contribution: [1] encouragement of empowering and assisting practice of school social workers, [2] resolving the issue by increasing student compliance within the components of family-school-community. Education is undoubtedly among leading global subjects effecting well-being and direction of children and young people's future life. With regard to early school leaving, is one of the most serious problems challenging education. There are so many discussion and approach on decreasing early school leaving, tackling the issue and providing new solutions. Moreover, governments assumed national responsibility to decrease the number of early school leavers. However, despite efforts, there is still a huge gap between the numbers of students who registered to school and who graduated from school. In literature, there are limitless number of studies on tackling early school leaving, however, there is quite few studies in terms of school social work. Almost no study has been carried out through this approach with regards to studies based in Turkey.

Keywords: School Social Work, Early School Leaving, Ecological Approach, EU 2020 Strategy.

1. Giriş

Eğitimin zorunlu hale getirilmesi sonrasında okul çağındaki çocukların/öğrencilerin okulu terk etmeleri, Dünya ve Türkiye'de halen yaygın bir sorun olarak görülmektedir. Okulu terk etme sorunu zorunlu eğitimini dahi tamamlayamamış bireylerin, yaşamlarının daha sonraki aşamalarında mevcut eğitim programlarından yararlanma fırsatlarını azaltmakta, bu kişilerin istihdam edilme olasılıklarını düşürmekte, sonuç olarak sahip oldukları becerilerin sınırlı olması nedeni ile bu bireylerin yaşam boyu yoksunluklar ve yoksulluk çekmesi anlamına gelmektedir. Eğitim sistemlerinde en öncelikli ve çözülmesi gereken sorunlar arasında yer alan okul erken terki, dünyanın pek çok ülkesinin yanı sıra gerek Avrupa Birliği ülkeleri gerekse de Türkiye açısından oldukça önemlidir. Bu sorun Avrupa Birliği'nin 2020 stratejisinde eğitim alanında öncelikli konular arasında yer almakta ve bu sorunun çözümüne ciddi mali kaynaklar aktarılmaktadır. Aynı şekilde ülkemizdeki okula gitme oranların Avrupa Birliği ortalamalarının çok altında olması bu konuya özel dikkat çekilmesine neden olmaktadır.

"Okul erken terki" kavramı, ortaöğretimi (ortaokul ve/veya lise) yarıda bırakan ve artık eğitimin içerisinde yer almayan çocukları ve gençleri içermektedir. Dünya genelindeki okul erken terki rakamları farklı uluslarda farklı gelişim düzeylerine göre değişiklik göstermektedir. 21.yüzyıla girildiğinde modern

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü.

** Uzm., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

toplumlarda eğitime tam katılım eğitimin gerekliliklerinden biri haline gelmiş ve yıllar geçtikçe okul erken terki oranları azalma eğilimi göstermektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1972'den günümüze bu oran %14,6 seviyelerinden %10,9 seviyelerine gerilemiştir. Avrupa Birliği genelinde bu oran 2009 yılında %14,3 iken 2012 yılında %12,7'ye gerilemiştir. Bu oran 5,5 milyon genç anlamına gelmektedir (Labour Force Survey, 2012). Türkiye'de ise bu oran 2009'da %44,3 iken 2012 yılında %39,6 olarak meydana gelmiştir. Türkiye'de de okul erken terki oranları düşüş eğilimi gösterse de oranlar hala kriz seviyesinde olduğumuzu göstermektedir. Öte yandan, okul erken terki ile eğitim kalitesi arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir başka deyişle okul erken terki ile eğitim kalitesi ters orantılıdır.

Avrupa Birliği'nin 2020 stratejisinde, belirlediği akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme öncelikleri kapsamında istihdam, eğitim, sosyal içerme, ar-ge, iklim ve enerji konularında birbirini destekleyen beş hedef belirlenmiştir. Akıllı büyüme kapsamındaki eğitim konusunda okul erken terkinin mevcut %15 seviyesinden %10 seviyesine düşürülmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için ülkemizde olduğu gibi birliğe üye devletler tarafından çeşitli önleyici tedbirler geliştirilmektedir. Erken çocukluk bakım ve eğitimine ulaşımı kolaylaştırma, öğrenim güçlüğü ve düşük başarı seviyesine sahip çocuklara yönelik politikalar geliştirme, okul erken terki odaklanan yasal düzenlemeler yapma, mesleki eğitim sektörünü geliştirme ve kariyer rehberliği gibi önleyici tedbirlerle okul erken terkinin makul seviyelere düşürülmesi amaçlanmaktadır.

Okul erken önlemede öncelikle bu olgunun nedenlerini anlamak, bu soruna olası çözüm önerileri geliştirmek açısından oldukça önemli olacaktır. Bu makalede erken okul terkinin ülkemizdeki mevcut durumunun yansıtılması ve çözüme katkı açısından okul sosyal hizmeti uygulaması tartışılmaya çalışılacaktır.

2. Okul Erken Terkinin Nedenleri

Okul sosyal hizmetinin potansiyel etkisini tartışmadan önce öğrencilerin okullarını erken terk ederek eğitimlerini neden tamamlamadıklarını ortaya koymak eğitimin makro sorunlarını anlamada anahtar bir rol oynayacaktır. Böylece okul sosyal hizmetinin potansiyel katkısı daha açık anlaşılabilir. Fakat okul erken terkinin nedenlerini tanımlamak zor bir girişimdir. Çünkü bu duruma etki eden birçok değişken vardır. Şunu unutmamak gerekir ki okulunu erken terk edenlerle çalışmada bilinmesi gereken en önemli şey okulu terk etme kararlarının altında yatan derin değişkenler olabilir. Bu değişkenleri öğrencinin birey olarak kendisinin, ailesinin, okulunun, yaşadığı çevrenin etkilediğinden söz edilebilir.

Literatürde sorunlar, kişisel, ailevi, sosyal, ekonomik veya okul temelli sorunlar olarak kategorilendirilmektedir. Yapılan bir araştırmaya (Lally, 2012) göre, çocukların %62'si okul temelli sebeplerden, %60'ı ekonomik, %14'ü ailevi ve %5'i ise sağlık sebepleriyle okulu bırakma kararı vermektedir. Sorunları birbirinden kesin çizgilerle ayırmak güç olduğundan anketi cevaplayan çocuklar birden fazla cevabı işaretlemişlerdir.

Aynı araştırmada, kişisel sorunlar genel anlamda düşük öz saygı, uyuşturucu madde kullanımı, öğrenme güçlükleri, motivasyon eksikliği olarak ortaya çıkmıştır. Ailevi sorunlar, ebeveynin eğitime bakış açısı, aile içi çatışma ya da değişim (ölüm, boşanma), yüksek kademeye doğru öğrenim masraflarının artması, ailenin ekonomik güçsüzlüğü olarak tanımlanmıştır. Sosyal sorunlar arasında hayat tarzı (uyuşturucu madde kullanımı, davranış bozuklukları, uyku düzeni bozukluğu), fakirlik, akran zorbalığı bulunmaktadır. Ekonomik sorunlar ise ailenin ekonomik durumuyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Okul temelli sorunlar arasında öğretmenle olan olumsuz ilişki, rehberlik hizmetlerinin azlığı/yoksunluğu, müfredata yönelik olumsuz tutumlar, düşük başarının vermiş olduğu motivasyon eksikliği sayılmaktadır.

Amerikan Ulusal Liseler Merkezi'nin (2007) (National High School Center) yaptığı bir çalışmaya göre okulu terk etme riski taşıyan çocukların ortak temel özellikleri de aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Temel derslerden düşük notlar alma,
- Okul devamsızlığı,
- Bir sonraki sınıfa geçmede yaşanan zorluklar / sınıfta kalma
- Sınıfta derslerden kopukluk ve davranış bozuklukları

Yukarıda sayılan sebeplerin dışında okul dışı risk faktörleri de okul erken terkinin tetikleyicileridir. Bu sebepler makro, mezo ve mikro düzeyde ele alınabilir (Ontario Ministry of Education and Training, 2005):

Tablo 1. Okul erken terkinin tetikleyen okul dışı risk faktörleri

Mikro düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Öğrencinin eğitimle problemli ilişkisi (hem akademik hem de sosyal yönden), • Fiziksel, zihinsel ve/veya bilişsel engelliliği, • Yüksek otonomiye sahip gençlik olma, • Risk altında olma (uyuşturucu, alkol kullanımı, ebeveyn kurallarına veya kanuna uyulmaması)
Mezo düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Ev içi stres • Aile dinamikleri • Okula devam etmek için sınırlı sosyal destek • Ev-okul kültür çatışması • Yetişkin rolüne yönelik algılar (örneğin, üst seviyede istihdam ya da hamilelik (çocuk bakımı))
Makro düzey	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük sosyo-ekonomik seviye/ sosyal sınıf • Azınlık grubuna mensup olma • Erkek cinsiyeti • Diğer toplumsal özellikler

3. Okul Sosyal Hizmetinin Potansiyel Etkisi

Şüphesiz okul erken terkiyle başa çıkmanın en iyi yollarından birisi de okulu terk eden çocuklara ve gençleri bu durumu önlemede yardım etmektir. Okulların bakım görevi ve çocukların/gençlerin bütüncül bakış açısıyla ele alınmasından dolayı okullar öğrencilerinin biyopsikosozyal gelişimini engelleyen faktörleri ortadan kaldırmada baskı altındadır. Bu durumun üstesinden gelmek için de sınırlı kaynaklarının olduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin, Türkiye’de okullarda tam zamanlı bir okul sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmemektedir. Dahası böyle bir kadro tahsisi bile bulunmamaktadır. Dünyada ise okullarda okul sosyal hizmeti kapsamında okul sosyal hizmet uzmanları görev almaktadır. Örneğin Amerika’da 9000’den fazla sosyal hizmet okullarda görev yapmaktadır (Torres, 1996).

Okul, aile ve toplum arasındaki bağları güçlendiren okul sosyal hizmet uygulamaları çocuklara eşit öğrenme fırsatlarının sağlanması, eğitilmeleri ve öğrenmeleri karşısında her türlü engelin ortadan kaldırılmaya çalışılması ve akademik açıdan başarılarının artırılması için “çevresi içinde birey” yani “ekolojik yaklaşım”la uygun sosyal ortamlar hazırlanmasına yardımcı olur. Bu amaçla okul ortamları ve bu ortamlar üzerinden aile ve topluma ulaşarak çeşitli araştırma ve uygulamalar gerçekleştirir. Okullar üzerinden çocuklar ve ailelerine, yoksulluk, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu ihtiyaçları nasıl gidereceklerine ilişkin bu aileleri ve okulları toplum kaynakları ile buluşturma gibi etkinlikleri kapsayan uygulama ve müdahalelerde bulunmak okul sosyal hizmeti kapsamında yer almaktadır. Başka bir deyişle, okul sosyal hizmeti uygulaması, öğrencilerin okul performansına ve okul başarısına etki eden biyopsikosozyal faktörlere odaklanarak yaşanan sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlandırılması gibi hizmetleri yürütmek amacıyla okulda yer alır. Bu uygulama, öğrencinin kendisi ve ailesiyle çalışarak öğrencinin akademik başarısızlık riskini azaltma, çocuğu/öğrenciyi sosyal işlevsel kılma, okul toplumuna uyumunu sağlama ve eğitimini yarıda bırakmasını önleyici tedbirler geliştirme konusunda sosyal hizmetin okul ortamlarında gerçekleştirilen özel bir uygulama alanıdır.

Okul sosyal hizmetinin potansiyel etkisini tartışmak için öncelikle okullarda görev yapan ekibin rollerini ele almak gerekir. Öğrenciler için okul profesyonelleri ekibinde genel olarak okul psikologları, okul rehberleri, okul hemşireleri ve okul sosyal hizmet uzmanları görev almaktadır (Rupper, 2002). Ülkemizde ise okul rehberlik ve psikolojik danışmanları görev yapmaktadır.

Okul psikologları, davranış ya da öğrenme ile ilgili sorunlar yaşayan öğrenciler için psikolojik ve akademik testler uygulayarak bu testleri yorumlamakla görevlidirler. Bu testler sonucu özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler olursa okul yönetimine bildirmekle yükümlüdürler. Bunun yanı sıra psikologlar öğrencilere bireysel ya da grup danışmanlığı verirler. Bu süreçte öğrencinin öğretmeni ve ailesiyle çalışma yürütebilirler.

Okul rehberleri de bireysel ya da grup danışmanlığı sunmaktadır. Ülkemizde de görev yapan rehber öğretmenler tüm sınıfla ders işleyerek etkinlikler yapabilmektedir. Bu etkinliklerdeki amaç disiplin konularında görev almak ve okul-ev arasında olumlu bağlantı kurmaktır. Bunun yanı sıra ortaokul ve lise düzeyinde ise rehber öğretmenler öğrencilerin akademik gelişimini izleyip çalışma programları hazırlamaktadır; lise, üniversite ya da kariyer seçimlerinde öğrencilere destek sağlamaktadırlar.

Okul hemşireleri, öğrencilerin öğrenmelerine etki eden sağlık problemlerini (genel sağlık sorunları, görme ve işitme bozuklukları, vb.) ortadan kaldırmak için görev alırlar. Ülkemizde okul hemşireleri, yaygın değildir.

Okul sosyal hizmet uzmanları, her bir okul özelinde okulun ihtiyaçlarına uygun hareket ederek çeşitli roller üstlenmektedir. Uzmanların daha kapsamlı ve çok sayıda görevi bulunmaktadır. Okul sosyal hizmeti, ekolojik perspektifle öğrencilerin akademik başarılarına etki eden biyopsikososyal sorunlara odaklanarak eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışır. Uzmanın rolü ise risk altındaki çocuklar için savunuculuk yapmak; aileleri güçlendirme yoluyla kaygılarını okul yönetimine bildirmek; okul-ev arasındaki iletişimin geliştirilmesine yardım etmek; çocuklarının eğitimsel ihtiyaçları ile ilgili aileyi bilgilendirmek; öğretmenleriyle iletişim içinde çocuğun durumunu ve çevre şartlarını danışmak; ilgili sosyal hizmet kuruluşlarına yönlendirme yapmak; risk altındaki öğrenciler ve ailelerine daha iyi hizmet verebilmek için kaynakları belirlemek ve geliştirmek amacıyla makro ölçekte çalışmalar yürütmektir (Dupper, 2002).

Okul sosyal hizmet uzmanı, okul multidisipliner takımın bir parçası olarak okul erken terkinin endişe verici seviyeden kontrol edilebilir seviyeye çekilmesinde aktif rol almalıdır. Çocuklarla, ergenlerle, aileleriyle ve öğrencilerin sorunlarının ele alınmasında, çocuğun öğrenmesinin ev ve okul ortamında desteklenmesi için öğretmenler ve diğer okul görevlileri ile işbirliği içerisinde çalışırlar (Barth 1987). Daha önceden tartışıldığı üzere uzmanın rolleri arasında öğrencinin biyopsikososyal sorunlarına odaklanmak yer almaktadır. Okul erken terkinin nedenleri arasında okul sosyal hizmetinin de çalışma alanı olan bu sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra bireyin ailesi ve çevresiyle yaşadığı sorunlarda eğitimi yarıda bırakma nedenleri arasında gösterilmektedir.

Avrupa Birliği'nin 2020 önceliklerinden eğitim alanında erken okul terki bağlamında bir takım öncelikler belirlenmiştir. Bu öncelikleri gerçekleştirmek üzere Erasmus+ Programı bağlamında Okul Eğitimi alanında 2014-2020 yılları arasında hibe dağıtımı yapılarak bu alanda proje tekliflerini finansal olarak desteklemektedir. Bahsedilen önceliklerden tartışmamızla ilgili olanı şu şekildedir (European Commission, 2014):

Özellikle iç işbirliğini olduğu kadar ebeveynlerle ve diğer dış paydaşlarla olan işbirliğini geliştirmeyi; öğretimde bütüncül işbirliği yaklaşımlarını ve okulların ağ oluşturmasını desteklemeyi; öğrenciler için kişiselleştirilmiş öğrenme ve öğretme koşulları oluşturmayı ve yöntemler geliştirmeyi amaçlayan projeleri destekleyerek; okulların, akademik spektrumun en alt seviyesinden en üst seviyesine kadar tüm öğrencilere hitap etmesini sağlamanın yanısıra erken okul terki ve dezavantajlarla mücadele etmesini de desteklemek.

Yukarıdaki öncelik, sosyal hizmet alanının bütüncül bakış açısıyla ve ekolojik yaklaşımla bireyin yüksek yararının desteklenmesi ile paralellik göstermektedir. Ayrıca daha önceden de tartışıldığı üzere, okul sosyal hizmeti, ekolojik yaklaşımla öğrencinin çevresine odaklanır (Özkan, 2014). Buradan da anlaşılacağı üzere okul sosyal hizmetinin okul erken terkinin önlemede temel açıdan büyük potansiyeli ve sorumluluğu olduğu oldukça açıktır.

Okul sosyal hizmetinin diğer önemli özelliği ise, sorunların kaynağını sadece çocukta aramamakta çevresindeki sistemlerin de bu sorunda etkisi olduğunu kabul etmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, sorunu çok boyutlu olarak ele alarak çevresi içinde birey yaklaşımıyla müdahalesini gerçekleştirir. Tracy ve ark. (2006), okul sosyal hizmet uzmanlarının öğrencilerin öğrenmelerini etkileyebilecek aile, okul, toplum ve kişisel faktörleri değerlendirme, danışmanlık yapma, vaka yönetimi ve krize müdahale gibi görevlere sahip olduklarını belirtmiştir. Okul sosyal hizmet uzmanı, okul erken terkinin önlemede tüm bu boyutları ele alarak bir değerlendirme yapar ve müdahale planı hazırlar. Çocuğu ve aileyi odak alarak yapılan bu çalışmalar okul erken terkinin önlemede etkili müdahale gerçekleştirmeye katkı sağlayacaktır.

4. Okul Erken Terkini Önleme Program Örnekleri

Daha önceden de belirtildiği üzere, okul erken terki eğitimle ilgili çözülmesi gereken öncelikli sorunlardan birisidir. Birçok ülke okul erken terki oranlarını azaltmak için politikalar üretmektedir. Örneğin Avrupa Birliği ülkelerinin Avrupa 2020 Stratejisinde göre 2020 yılında Avrupa ortalamalarına göre okul erken terkinin %10'un altına düşürülmesi hedeflenmiştir. Türkiye'de ise okul erken terkinin azaltmaya yönelik hedefler orta-uzun vadeli strateji belgelerinde ve AB yıllık Türkiye ilerleme raporlarında yer almaktadır. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı ana belgesinde Eğitim Stratejileri ve Hedefleri Başlığı altında 2007-2013 dönemi içinde ilköğretim okullarında okul erken terki oranlarını azaltma hedefi konulmuştur (Gökşen ve ark., 2006). Okul erken terki ile ilgili sağlıklı istatistik ve güncel çalışmalar bulunmamaktadır.

Örneğin Avrupa, ABD ve Avustralya'da okul erken terki sorununa ilişkin çeşitli programlar gerçekleştirilmiştir. Bu bölgelerde gerçekleştirilen programlar aşağıdaki temalar etrafında toplanabilir:

- İngiltere, Fransa ve Avustralya'da okulu erken terk edenlerin aileleriyle çalışmayı ve okul-meslek arası geçişi yönetmeyi amaçlayan özel "geçiş" hizmetleri,
- Macaristan, Danimarka, Avusturya, Fransa ve İngiltere'de okuldan mesleğe geçiş yapan gençlere yönelik özel mesleki geçiş programları,
- Avustralya, İrlanda, Birleşik Krallık ve Danimarka'da eğitim ve öğretime katılımı arttırmayı hedefleyen finansal teşvikler,

- Okulu terk riski olan öğrencilere yönelik “mola” olanakları ve yolları ile okulu terk eden ya da okuldan atılan gençler için “alternatif okullar” yaklaşımlarını içeren ve okul erken terkinin azaltmayı amaçlayan okul temelli stratejiler.

Yukarıda bahsedilen okul erken terkinin azaltmayı amaçlayan tematik konular bağlamında gerçekleştirilen somut çalışmalara örnekler aşağıda yer almaktadır:

Terk etme riski olan öğrencilere yollar: PRIDE projesi, Galler

Bu proje, okul erken terkinin ve önemli sosyal problemlerin (örn. işsizlik) yer aldığı Pembrokeşire kentinde yürütülmüş olup amacı 14-16 yaş arası öğrencilere alternatif mesleki müfredat sunarak bir dizi eğitim ve öğretim fırsatı sunmaktır. Bireylere uygun hale getirilmiş okul içinde ve dışında esnek zaman dilimlerinde gerçekleştirilebilecek şekilde tasarlanmış programlardır. İki yıl süren (40 hafta) bu programlar, öğrencilerin 14 yaşında olduğu 10.sınıfta başlamaktadır. Programın birinci yılında giriş dersleri, ikinci yılında ise uzmanlaştıkları alan dersleri sunulmaktadır. Programın uygulandığı 5 okul, proje sonunda öğrencilerin katılımları ve davranışlarında iyileşme olduğunu rapor etmiş ve okulu yeterlilik kazanmadan terk eden öğrenci sayısında düşüş olmasını sağlamıştır. Öğrencilerin %90'ının en az 1 ortaöğretim genel sertifikası¹ almıştır. Bu program, uyumlaştırılmış programların yerel bağlamda ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesinin önemini de ortaya çıkarmıştır. Proje, ayrıca okul dışı kalan öğrencilerin “öğrenmeyi destekleme asistanları” ile desteklenmesini sağlamıştır.

“Mola”: Flanders, İsviçre ve Hollanda

2001 yılında uygulanan projenin amacı okul erken terkinin ve daimi dışlanmayı önlemektir. Hedef, okulda zorluk yaşayan öğrencilere maksimum 8 haftalık aralar sağlayarak okula tekrar uyum sağlayabilmeleri için bireyselleştirilmiş destek ve rehberlik sağlamaktır. İlk 21 ayda 12-18 yaş arası 173 kişi programa katıldı ve çoğu 15 yaş ve üzeriydi. Katılımcıların %67'si sınıf tekrarı yapmış, %85'i okul değiştirmiş, %33'ü ise 5 ya da 6 okula gitmiştir. Katılımcılar projeye davranış bozuklukları (%56), dersi asma (%48), okuldan kopma ve psikolojik sorunlar (%31), suçluluk (%17) ve fiziksel şiddet (%6) nedenleriyle katılmıştır. Projede bireysel ve grup aktiviteleriyle bireyselleştirilmiş programlar şu aşamalarda gerçekleştirilmiştir:

- “Tanışma” güven ve öz saygı oluşturma, akranlarla çalışma
- Negatif davranış örüntülerini “yıkma” ve pozitif davranış örüntüleri oluşturma, kendi davranışlarının sorumluluğunu alma yoluyla her bir bireyin özel ihtiyacına odaklanan bireyselleştirilmiş eğitim
- Örgün eğitime yeniden uyum

Daha incinebilir nüfus için alternatif okullar inşa etme yaklaşımı daha çok ABD’de benimsenmiştir. Bu bağlamda ABD’de 10.000’den fazla öğrencinin alternatif lise imkânı bulunmaktadır. Bu okullar en kötü senaryoya göre sorunlu gençler ve etkisiz öğretmenler için bir alandır. Fakat gün geçtikçe sayıları artan kaliteli alternatif okullar akademik olarak güçlü, sosyal olarak destekleyici kişiselleştirilmiş eğitim imkânları sunarak öğrencileri üniversiteye, mesleğe ve vatandaşlığa hazırlamaktadır. Bu okullar, sistem ve destek bağlamında esnekliğe ihtiyaç duyan incinebilir gençlere (okuldan atılanlar, uzaklaştırılanlar, mahkeme sürecinde olanlar, koruyucu ailede olanlar, evsiz ve/veya kötü akademik performansı olanlar) seçenekler sunmakta, gelişimlerini kolaylaştırmaktadır.

Okullarda sadece akademik eğitim verilmemekte bir grup ortamında nasıl çalışılacağı ve işlev gösterileceği, sosyal ve kurumsal alanlarda nasıl davranılacağı gibi konularda sosyal beceriler de öğretilmektedir. Okul ortamı ayrıca değişik etnik, kişilik, görüşlerde insanlarla bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yüzden okulu erken terkedenden bireyin topluma tüm potansiyeliyle katılmasında ihtiyaç duyduğu becerilerden mahrum kalma riski vardır. Okulu erken terkedendenlerin uzun süreli sosyo-ekonomik dezavantaj yaşama riski bulunmaktadır. Birçoğunun kısıtlı istihdam imkânları olacaktır; yoksulluk ve işsizlik riskleri daha yüksek olacaktır. Okul erken terki, ayrıca ergen hamileliği, suç işleme riskleri ile depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunlar yaşama şansını arttıracaktır.

Okul erken terkinin önleme kapsamlı stratejiler önleme, müdahale ve telafi başlıkları altında bütün eğitim ortamını içerecek şekilde ele alınmalıdır. Önleme, bireysel okul düzeyinde gerçekleşir. Önleme ve müdahale kavramları iç içe geçebilen kavramlardır.

Önleme

Önleme yaklaşımları, okul erken terkinin ilk belirtileri görünmeye bağladıktan itibaren müdahaleyi amaçlar. Aşağıda yer alan eğitim ve öğretim sisteminin özellikleri ortaöğretimi tamamlamanın önündeki engelleri azaltma konusunda yardımcı olacaktır:

- Kaliteli erken çocukluk eğitim ve bakımına erişim
- Uygun ve katılımcı müfredat

¹ Daha fazla bilgi için: <http://www.brightknowledge.org/knowledge-bank/education-pathways/year-9-11/the-lowdown-on-gcses>

- Esnek eğitimsel yollar
- Yeni gelen göçmen çocukların entegrasyonu
- Eğitimin farklı kademelerine yumuşak geçiş
- Yüksek kaliteli, çekici ve dâhil edici mesleki eğitim ve öğretim
- Okul karar verme süreçlerin öğrenci ve ailelerinin katılımı
- Eğitim personeline birincil ve sürekli eğitim
- Bütün okul yaklaşımları
- Güçlü ve gelişmiş rehberlik sistemi
- İş dünyasıyla işbirliği

Müdahale

Erken aşamada ortaya çıkan güçlüklerle yönelik geliştirilen önlemleri kapsamaktadır. Bu aşamadaki önlemler tüm öğrencilere uygulanabilir fakat özellikle okul erken terk riski taşıyan öğrenciler üzerinde daha etkilidir. Bu aşamada öğrencilerin rehberlik ve mentörlük ihtiyacı ile eğitim fırsatlarını genişletmek için de kültürel ve müfredat dışı etkinliklere ihtiyaç duymaktadır. Bu önlemler şu şekilde örneklendirilebilir:

- Erken uyarı sistemi
- Okullarda sistematik destek çerçevesi
- Bireysel olarak öğrencinin ihtiyaçlarına odaklanma
- Eğitim fırsatlarını zenginleştirmek için müfredat dışı ve okul dışı aktiviteler
- Öğretmenlere destek
- Öğrencilerin eğitimini desteklemek için aileleri ve ebeveynleri güçlendirme
- Okul erken terki konusunda ebeveynlerin farkındalığını artırma

Telafi

Okul erken terkinin önleme telafi önlemlerinden daha etkindir. Fakat telafi önlemleri eğitimi yarıda kalan gençler için daima etkili olacaktır. Telafi önlemlerinin amacı bireyin eğitim ve öğretime tekrar katılmasıdır. Bütüncül ve bireysel bakış açısıyla şu önlemler teklif edilebilir:

- Ulaşılabilir ve uygun ikinci şans planları
- Tanınma
- Yönetim ve yükümlülük
- Bireyselleştirilmiş ve bütüncül bakış açısıyla ikinci şans eğitiminin düzenlenmesi
- Özgün öğrenme tecrübesi
- Esnek müfredat
- Öğretmenin dahil olması ve desteği
- Örgün öğretimle ikinci şans eğitim arasında bağ kurulması

Okul Sosyal Hizmet Uzmanları (Kanada Ansiklopedisi)

Okul sosyal hizmetinin başlangıcından beri önleme ve teşvik etme temaları her zaman hâkim olmuştur. Okul sosyal hizmet uzmanları yemek programları, gençlik gelişim programları (etkili biyopsikososyal gelişimi destekleme), etkili bakım verme programları (ebeveynlerin kapasiteleri arttırmayı teşvik etme) gibi girişimlerle öğrencilerin ve ailelerin refahlarını arttırmaya yardım eder. Okul sosyal hizmet uzmanlarının risk altındaki öğrencilere erken müdahalede bulunma ve önleme rolü vardır. Çünkü okul sosyal hizmet uzmanları kişisel krizlerin (ergen hamileliği, intihar düşüncesi), ailevi krizlerin (eş dayacağına maruz kalma) ya da akran krizlerinin ortaya çıkarılmasında rol alan ilk kişilerdir. Sosyal hizmet ön değerlendirme, psikolojik ön değerlendirme, danışmanlık ve psikososyal eğitim yoluyla, sosyal hizmet uzmanları öğrencinin potansiyelini arttırmaya, sorunlarına yönelmeye ve normal gelişimiyle ilgili ihtiyaçlarına odaklanmaya, sorunlarının çözümüne yardım ederler. Okul sosyal hizmet uzmanları ayrıca zihinsel bozukluk, kişilik, özsaygı, çatışma çözme konusunda bozukluk yaşayan öğrencilerin karmaşık sorunlarına da yönelir.

Sonuç

Okulu terk etmenin işaret ettiği sorunların farkında olan toplumlar, toplum için gerçekleştirebilecek olumsuz sonuçları yaşamadan önce artan bir çaba ile bu sorunu azaltmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda okulu terk etme kararına gelmeden önceki aşamaları iyi yakalayıp, öğrencileri okulda tutmanın yollarını keşfetme, okulu ve okuldaki yaşantıların öğrenciler için anlamlı hale getirilmesini sağlamak önem taşımaktadır. Ayrıca daha yaşanılabilir ve sürdürülebilir okul ortamları oluşturmada öğrencinin karşılaşacağı her tür öğrenme bariyerini ortadan kaldırmak bir zorunluluk olarak algılanmalıdır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde elzem olan psikososyal servis içinde okul sosyal hizmetinin gerçekleştirilmesi pozitif okul iklimi, farklılıklara karşı hoşgörülü olma ve sosyal eşitliğin sağlanmasında da doğrudan etkilidir.

Türkiye’de okul sosyal hizmet uygulaması hala gelişmemiştir. Başka bir deyişle uygulamaya dahi geçilmemiştir. Bunun için birçok sosyal, politik ve ekonomik nedenler vardır. Bu uygulama alanının gelişmemesinde belki de ortaokul ve lise düzeyinde görev yapan öğretmenlerin bu konuda kalifiye olduklarının ve öğrenci danışmanlığında rehber öğretmenler gibi sorumlu olduklarının düşünülmesi efsanesi olabilir. Okul erken terki ile mücadelede önemi pek fark edilmeyen okul sosyal hizmet uygulaması, ekolojik yaklaşımla öğrenciye uygun sosyal ortamlar hazırlanmasına yardımcı olmasıyla ve öğrencinin biyopsikososyal sorunlarını çözmesinde işlev görmesiyle bu sorunun çözümüne büyük oranda katkı yapacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşımlar doğrultusunda okullarda sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesiyle okul sosyal hizmet uygulamasının yaygınlaştırılması mümkün olacaktır. Yapılacak yasal düzenlemelerle sorunun çözümünde ilk somut adımın atılacağı aşikârdır.

KAYNAKÇA

- AMERİKAN ULUSAL LİSELER MERKEZİ. (2007). "Approaches to Dropout Prevention: Heeding Early Warning Signs With Appropriate Interventions". <http://www.betterhighschools.org> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 12.11.2015
- BARTH, Richard P. (1987). "Social promotion and nonpromotion: nonsolutions to underachievement". *Social Work in Education*. S. 9, s. 81-95.
- CEDERBERG, Margareta, & Hartsmar, Nanny. (2013). "Some aspects of early school leaving in Sweden, Denmark, Norway and Finland". *European Journal of Education*, S. 48(3), s. 378-389.
- DOWNES, Paul. (2011). "Multi/Interdisciplinary teams for early school leaving prevention: Developing a European Strategy informed by international evidence and research". *European Commission Network of Experts on the Social Aspects of Education and Training*.
- DUPPER, David. (2002). *School social work: Skills and interventions for effective practice*. John Wiley & Sons.
- EUROPEAN COMMISSION. (2013, November). "Reducing early school leaving: Key messages and policy support". European Commission: Education and Training: http://ec.europa.eu/education/school-education/leaving_en.htm adresinden alındı. Erişim Tarihi: 12.11.2015
- EUROPEAN COMMISSION (2014). "Erasmus+ Guide for Experts on Quality Assessment". 5, http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/discover/guide/2015/documents/expert-guide_en.pdf adresinden alındı. Erişim Tarihi: 15.11.2015.
- GÖKŞEN, Fatoş, Cemalcılar, Zeynep, & Gürlesel, C. Fuat. (2006). *Türkiye’de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar*. İstanbul.
- HARE, Isadora. (1988). "School social work and effective schools". *Urban Education*. S. 22, s. 413 - 428.
- LALLY, Maria. (2012). "Working with Early School Leavers. National Youth Council of Ireland", http://www.youth.ie/sites/youth.ie/files/Chapter%2010A%20-%20Working%20with%20early%20school%20leavers%20-%20Republic%20of%20Ireland_0.pdf adresinden alındı. Erişim Tarihi 15.11.2015.
- ONTARIO MINISTRY OF EDUCATION AND TRAINING. (2005). "Early School Leavers: Understanding the Lived Reality of Student Disengagement from Secondary School Final Report". Ontario: Ontario Ministry of Education and Training.
- OPENSHAW, Linda. (2008). *Social work in schools: Principles and practice*. Guilford Press.
- ÖZKAN, Yasemin, & Kılıç, Esra. (2014). "Okul sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi". *Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma*, s. 74-81.
- STATE UNIVERSITY. (2015, 11 12). School Dropouts - Extent of the Problem, Factors Associated with Early School Leaving, Dropout Prevention Programs and Their Effects. State University. <http://education.stateuniversity.com/pages/1921/Dropouts-School.html> adresinden alındı. Erişim Tarihi 15.11.2015.
- TEESE, Richard, Polesel, John, O'Brien, Kate, Jones, Bianca, Davies, Merryn, Walstab, Anne, & Maughan, Amy. (2001). *Early school leaving: A review of the literature*. ANTA.
- TO, Siu-ming. (2006). "Using Foucault's concept of power to analyze school discipline and draw implications for school social work service in Hong Kong". *International Social Work*, S. 49, s. 779-790.
- TORRES, Santos. (1996). "The status of school social workers in America". *Social Work in Education*, S. 18, s. 8-18.
- TRACY, Elizabeth, Castro-Guillen, Evelyn, Schraff, Susan, (2006). Roles of school and community providers in the delivery of school based mental health services. Miami University of Ohio. <http://www.units.muohio.edu/csmbhp/>. Erişim Tarihi: 15.11.2015.
- TURNER, Francis J. (2005). *Encyclopedia of Canadian social work*. Wilfrid Laurier Univ. Press.